

AKCIA

(Action | Iwo Kondefer | Poľsko | 2019 | 38 min. | anglicky, poľsky | slovenské titulky)

Skupina mladých ľudí z rôznych krajín sa na neznámom odľahlom mieste pripravuje na „akciu“. V centre pozornosti stoja Belgis z Indonézie a Marek z Poľska. Obaja sa zúčastňujú na výcvikoch, kde sa učia, ako sa utáboriť a ako zvládnuť výrazné zníženie telesnej teploty. Kto sú títo ľudia? Aké sú ich ciele a motivácie? Čo chcú dosiahnuť a s akými následkami musia počítať?

Témy filmu: občianska neposlušnosť, environmentálny aktivizmus, záujem o veci verejné

AKTIVITA

Cieľová skupina: 14+

Čas: 3 × 45 minút (vrátane premietania častí filmu)

Pomôcky: projektor, počítač alebo DVD prehrávač, písacie potreby, kópie prílohy 1 (jedna do skupiny), kópie prílohy 2 (jeden príbeh do dvojice v rámci skupiny), prípadne lepiaca guma

Ciele:

- Žiaci a žiačky formulujú, akým výzvam čelili a ako ich prekonali;
- definujú pojem občianska neposlušnosť;
- analyzujú príčiny a dôsledky občianskej neposlušnosti na príkladoch z minulosti a súčasnosti;
- formujú a v diskusii obhajujú vlastné názory na občiansku neposlušnosť.

Postup:

1. hodina

Evokácia: 25 minút + 20 minút premietanie filmu

1. Vopred si nachystajte príklad z vášho života týkajúci sa situácie, ktorá bola pre vás výzvou, a museli ste sa na ňu intenzívne pripravovať (mimo školského prostredia), napríklad na prvú jazdu v autoškole, tanec na stužkovej, rolu v ochotníckom divadelnom predstavení a pod. Na hodine porozprávate svoj príbeh žiakom a žiačkam vo forme indícií. Neprezradte, o akú výzvu išlo, iba ju opíšete. Hovorte asi 40 sekúnd. Odpovede na nasledujúce otázky vám pomôžu s prípravou:

Prečo to bolo ťažké?

Prečo ste sa rozhodli to urobiť?

Čo obnášala príprava?

Napríklad ak by ste chceli hovoriť o autoškole, môžete svoju výzvu opísať takto: „Veľmi som sa bála, že niekomu ublížim alebo niečo zničím, ale potrebovala som uspieť, aby som sa cítila dospelá. Hodiny som pozerala videá na YouTube. Predstavovala som si, aké to bude sústrediť sa na toľko rôznych vecí, na ktoré treba dávať pozor.“

2. Na začiatku hodiny napíšte na tabuľu slovo VÝZVA a tri otázky, ktoré uvádzame v predošlom bode. Oznamte žiakom a žiačkam, že im porozprávate o výzve, ktorú ste zažili. Ich úlohou je uhádnuť na základe vášho opisu, o čo išlo. V prípade potreby príbeh viackrát zopakujte. Ak neuhádnú, prezradte im správnu odpoveď.
3. Rozdeľte triedu na štyri alebo viac skupín. Požiadajte žiakov a žiačky, aby si v skupinách porozprávali o svo-

jich osobných, mimoškolských výzvach. Ako osnovu použijú otázky, ktoré ste napísali na tabuľu. Potom si spoločne vyberú jeden príbeh, ktorý zaznel v ich skupine, a prezentujú ho ostatným podobným spôsobom, ako ste to predtým urobili vy. Požiadajte ich, aby si pripravili aj vysvetlenie, prečo si vybrali práve túto výzvu (napríklad pretože im je vlastná, pretože je ťažké ju uhádnuť atď.). Na prípravu majú 5 minút. Nechajte všetky skupiny prezentovať svoje príbehy, zvyšok triedy bude hádať.

4. Povedzte žiakom a žiačkam, že si pozriete začiatok dokumentárneho filmu, kde sa skupinka mladých ľudí pripravuje na spoločnú výzvu. Požiadajte ich, aby sa počas sledovania filmu pokúsili nájsť odpovede na otázky napísané na tabuľi:

Prečo to bolo ťažké?

Prečo ste sa rozhodli to urobiť?

Čo obnášala príprava?

5. Premietnite prvých 20 minút dokumentárneho filmu Akcia.
6. Keď film zastavíte, nechajte jednotlivé skupiny, aby krátko prediskutovali odpovede na uvedené otázky. Potom o nich hovorte spoločne.

2. hodina

Metodický tip:

Ak pokračovanie aktivity realizujete s časovým odstupom, začnite krátkou evokáciou. Stručne si pripomeňte, o čom ste hovorili naposledy, a zopakujte si odpovede na otázky k prvej časti filmu.

Uvedenie: 45 minút

1. Vysvetlite žiakom a žiačkam, že na nasledujúcej hodine preskúmate rôzne spôsoby, akými sa ľudia snažia vyvolať spoločenské zmeny. Potom sa vrátite k filmu.
2. Žiaci a žiačky môžu pracovať v rovnakých skupinách ako naposledy, alebo ich rozdeľte nanovo nasledujúcim spôsobom: Rozmiestnite po triede citáty s fotografiami z prílohy 1 (napríklad ich nalepte na steny pomocou lepiacej gumy). Požiadajte žiakov a žiačky, aby sa postavili k citátu, ktorý ich zaujal najviac. Pri každom z nich by mala stať asi štvrtina triedy. V prípade, že sa pri niektorých vytvorí priveľká skupina, rozdeľte ich na menšie.
3. Dajte každej skupine príbeh z prílohy 2 (jednu kópiu do dvojice). Ak sa rozdelili na základe citátov, dajte im príbeh osoby, ktorú si vybrali. Požiadajte ich, aby si text prečítali.

4. Na tabuľu napíšte alebo premietnite otázky:

Kedy, kde a kto sa do akcie zapojil? O čo išlo?

Aké konkrétne spoločenské problémy tomuto činu predchádzali?

Aké dôsledky museli niesť aktéri a aktérky?

Aká bola reakcia verejnosti na ich činy?

5. Vysvetlite skupinám, že ich úlohou je vytvoriť dvojminútovú scénu, ktorá ostatným priblíži činy danej osoby. Môžu do nej zakomponovať aj konkrétne citáty. Nieкто zo skupiny môže príbeh predčítať, ostatní budú účinkujúci, ktorí ho zahrajú. Scénu by si mali pripraviť tak, aby sa pomocou nej zvyšok triedy dozvedel odpovede na otázky uvedené na tabuli. Na prípravu majú 15 až 20 minút.
6. Skupiny zahrajú svoje scény.
7. Potom spoločne diskutujte:

Ak by ste sa mali zúčastniť jedného z uvedených činov, ktorý by ste si vybrali? Prečo?

Aké dôsledky by ste boli ochotní zniesť?

Do ktorého činu by ste sa určite nechceli zapojiť? Prečo?

Metodický tip:

Podľa amerického filozofa Johna Rawlsa je občianska neposlušnosť „verejná, nenásilná a uvedomelá, ale politicky protizákonné konanie, ktoré sa obvykle deje so zámerom vyvolať nejakú zmenu zákonov alebo vládnej politiky“ (Rawls, 1995, s. 217).

8. Na tabuľu napíšte nadpis SPOLOČNÉ ČRTY a diskutujte o tom, čo mali spoločné činy, s ktorými ste pracovali. Napríklad to, že boli verejné, nenásilné, uvedomelé, protizákonné, chceli vyvolať zmenu a pod. Pri elicítovaní si pomáhajte odkazmi na scény (napr. John Lewis porušoval zákon, keď odmietal používať segregované toalety). V prípade potreby využite doplňujúce informácie, ktoré nájdete na konci metodiky. Zdôraznite, že nie každá nezákonná činnosť sa dá považovať za občiansku neposlušnosť, ale pritom každý prejav občianskej neposlušnosti je nezákonná činnosť.
9. Zmažte nadpis SPOLOČNÉ ČRTY a namiesto neho napíšte pojem OBČIANSKA NEPOSLUŠNOSŤ. Vysvetlite, že všetky situácie, ktoré skupiny hrali, boli príkladmi občianskej neposlušnosti. Môžete ju definovať znakmi, ktoré ste spoločne zhrnuli.
10. Požiadajte žiakov a žiačky, aby sa ľubovoľne rozostavili po miestnosti. Vysvetlite im, že prečítate tri príklady.

Ak s príkladom úplne súhlasia, postavia sa na jednu stranu triedy (napríklad k stene napravo). Ak nesúhlasia, postavia sa na protiláhlú stranu (napríklad k stene naľavo). Medzi týmito dvomi bodmi vedie pomyselná názorová škála, ktorá zahŕňa všetky postoje medzi tým (skôr súhlasím – ani, ani – skôr nesúhlasím). Po každom príklade niekoho požiadajte, aby zdôvodnil svoj názor.

Príklady:

- a. Predstavte si, že vo vašom meste je uhoľná elektrárň, ktorá spaľovaním fosílnych palív ničí životné prostredie. Skupina neznámych ľudí nasprejuje na steny elektrárne nápis: „Riešte klimatickú krízu!“ Ide o občiansku neposlušnosť, alebo nie?
- b. Predstavte si, že patríte do skupiny obyvateľstva, ktorej vláda upiera základné práva, ako sú právo vlastníť majetok, voliť či šoférovať auto. Na protest podpálite poštovú schránku pri parlamente. Ide o občiansku neposlušnosť, alebo nie?
- (Tento príklad vychádza z činu Emily Davison, ktorá skutočne podpaľovala poštové schránky pri britskom parlamente. Ako sa píše v jej príbehu v prílohe 2, ide o kontroverzný čin. Je v poriadku, ak ho vaša trieda nebude pokladať za príklad občianskej neposlušnosti.)
- c. Predstavte si majiteľov obchodu, ktorí majú vyhranený politický názor a prezentujú ho plagátmi vo svojom výklade. Nieкто výklad rozbije bez toho, aby niečo ukradol. Ide o občiansku neposlušnosť, alebo nie?

11. Spoločne sa vráťte k opisu občianskej neposlušnosti na tabuli. Opýtajte sa žiakov a žiačok, aké ďalšie charakteristické črty alebo príklady občianskej neposlušnosti by ešte chceli doplniť. Dopíšte ich na tabuľu.
12. Krátko diskutujte o tom, čo odlišuje občiansku neposlušnosť od bežného zločinu.

Metodický tip:

Ak máte čas, nechajte žiakov a žiačky vo dvojiciach alebo skupinách vymýšľať vlastné príklady občianskej neposlušnosti. Požiadajte ich, aby ich napísali na papier a rozlepili po triede. Ostatní si ich prečítajú a označia, či daný príklad považujú za občiansku neposlušnosť (napríklad znakmi ✓ alebo ✗). Následne sa ich opýtajte, ktoré príklady považovali za jednoznačné a pri ktorých si neboli istí, či ide o občiansku neposlušnosť. Prečo?

3. hodina

Dopozeranie filmu: 20 minút

Metodický tip:

Ak pokračovanie aktivity realizujete s časovým odstupom, začnite krátkou evokáciou o prvej časti filmu. Napríklad sa žiakov a žiačok opýtajte, či považujú činy mladých ľudí vo filme za občiansku neposlušnosť. O odpovediach môžete hlasovať. Výsledky hlasovania zapíšte na tabuľu a po skončení filmu ho zopakujte. Ak niektorí zmenili názor, opýtajte sa prečo.

1. Premietnite zvyšok filmu. Požiadajte žiakov a žiačky, aby si počas sledovania zvyšku filmu premysleli, či možno konanie protagonistov považovať za občiansku neposlušnosť.
2. Po skončení premietania ich nechajte hlasovať. Niektorých požiadajte, aby odôvodnili svoj názor. Ako pomôcka im poslúžia znaky občianskej neposlušnosti, ktoré ste predtým napísali na tabuľu.

Reflexia: 10 minút

3. Na záver spoločne diskutujte pomocou nasledujúcich otázok (v prípade nedostatku času vyberte tie najdôležitejšie, označené tučným písmom):
 - **Ako sa angažovali mladí ľudia vo filme?**
 - **Čo ich k tomu viedlo?**
 - *V čom sa ich konanie podobalo na činy osôb, ktorých príbehy ste hrali? V čom sa odlišovalo?*
 - *Akým dôsledkom museli protagonisti filmu čeliť? V čom sa odlišovali od dôsledkov, akým čelili ľudia z vašich scénok?*
 - **Je správne, že ich napokon zatkla polícia? Prečo?**
 - **Za akú vec by ste boli ochotní dopustiť sa podobného činu? Za akých podmienok? Prečo?**

Metodický tip:

Ak vás téma zaujala, môžete ju rozvíjať aj na ďalších hodinách, napríklad prostredníctvom spoločnej diskusie o nasledujúcich otázkach a príkladoch. Doplňujúce informácie nájdete na konci metodiky.

- *Ako sa občianska neposlušnosť líši od iného protizákonného konania? Ako ju môžeme definovať?*
- *Malo by byť od aktivistov a aktivistiek vyžadované, aby prijali za akt občianskej neposlušnosti zodpovednosť za každých okolností? Môže byť prostriedkom občianskej neposlušnosti aj to, že sa chcú následne vyhnúť trestu za porušenie zákona, ktorý považujú za nespravodlivý, a práve preto ho pôvodne porušili? Je aktom občianskej neposlušnosti napríklad to, keď si stovky ľudí nevezmú na blokády uholnej infraštruktúry občianske preukazy, aby nemohli byť identifikovaní ani dostať vysokú pokutu?*
- *Požiadajte žiakov a žiačky, aby si predstavili, že žijú v dedine, kde nie je prístup k pitnej vode a zodpovedné inštitúcie odmietajú problém riešiť. Rozdeľte ich do troch skupín a nechajte ich vymyslieť, ako by v danej situácii postupovali. Diskutujte o tom, či sú jednotlivé riešenie účinné, aké majú výhody a nedostatky. Ako odlišíme občiansku neposlušnosť od bežných foriem vyjadrenia nesúhlasu? Aké formy občianskej neposlušnosti máme k dispozícii? Sú dostatočne silné? V čom môže byť občianska neposlušnosť úspešnejšia? Cieľom aktivity je podnietiť občiansku angažovanosť mladej generácie.*

PRÍLOHA 1

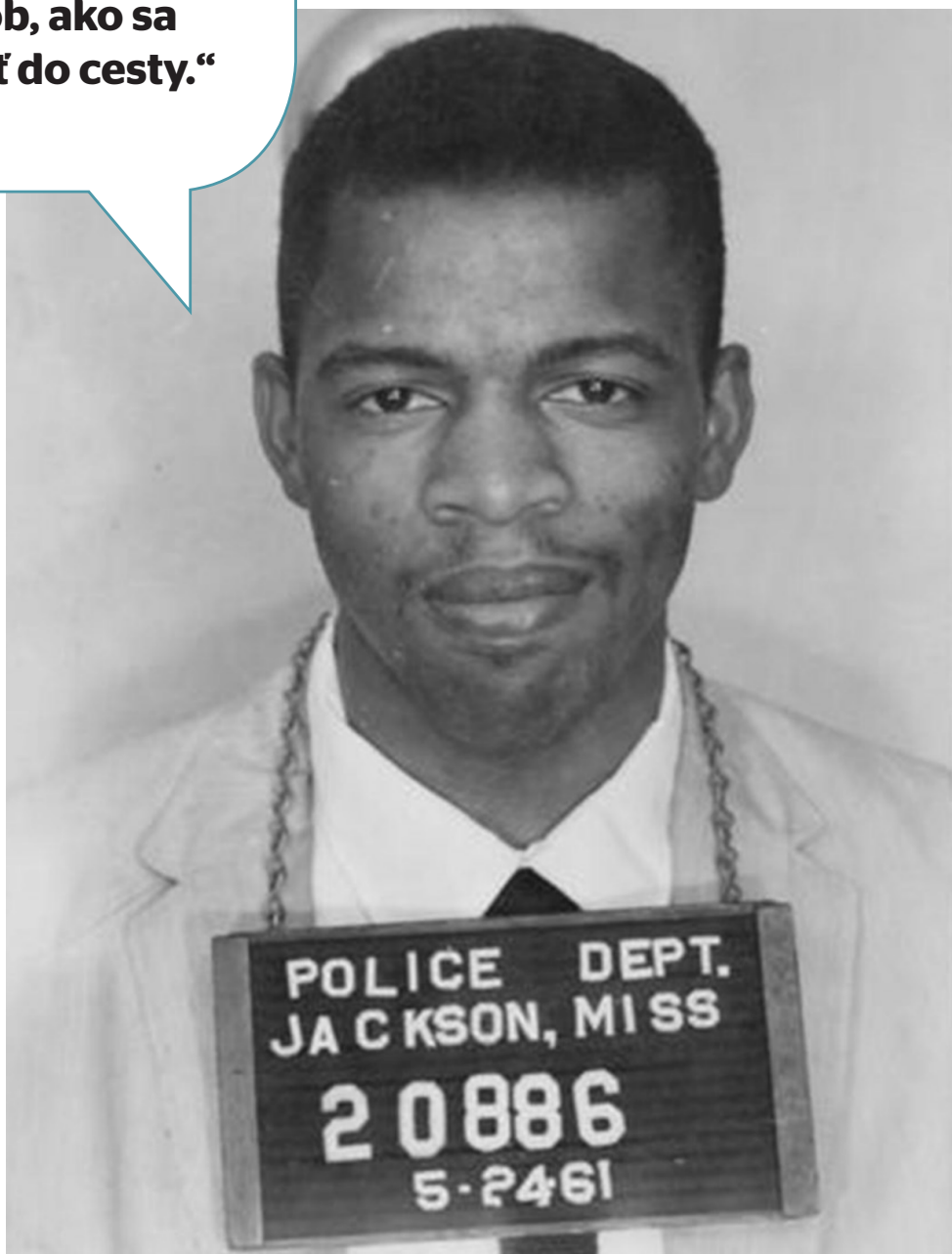
Emily Davison:

**„Pravá militantná sufra-
žetka je stelesnením
ženského odhodlania
ovládnúť vlastnú dušu.“**

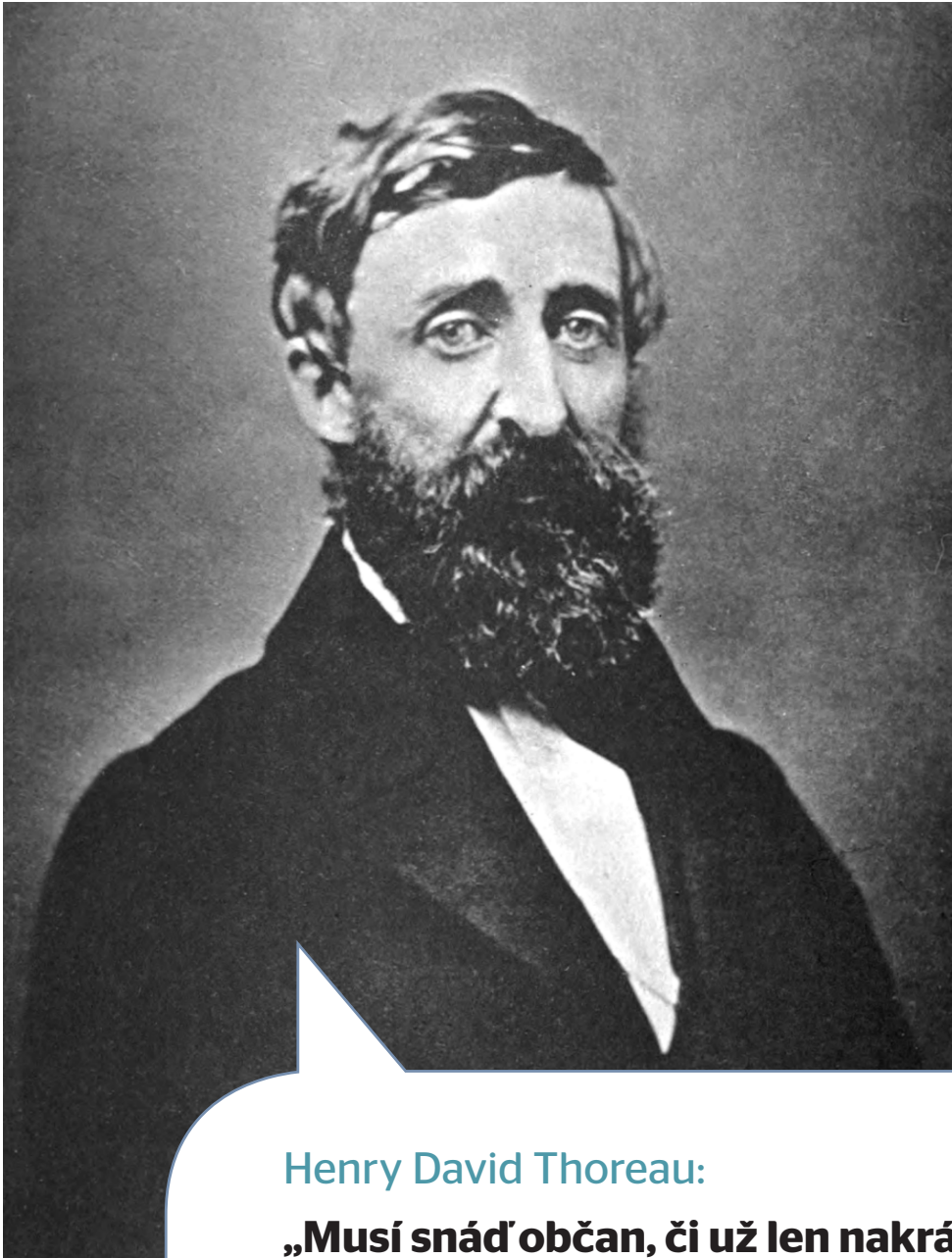
Zdroj: Illustrated London News

John Lewis:

„Napriek tomu, že ma zatkli, som sa usmieval, pretože som bol na správnej strane histórie. Nájdite spôsob, ako sa veciam stavať do cesty.“

Zdroj: Twitter Johna Lewisa

Zdroj: Wikipedia

Henry David Thoreau:

„Musí snáď občan, či už len nakrátko, alebo v tej najmenej miere, podrobiť svoje svedomie zákonodarcovi? Načo by potom ľudia mali vlastné svedomie? Myslím, že by sme mali byť v prvom rade ľuďmi a až potom občanmi štátu. Skôr než úctu k zákonom je potrebné získať úctu k spravodlivosti. Jediná povinnosť, ktorú mám právo vykonávať, je robiť vždy to, čo považujem za správne.“

Greta Thunberg:

**„Nemôžeme zmeniť svet,
ak budeme hrať podľa
pravidiel. Pravidlá treba
zmeniť. Pre nás všetkých,
teraz je čas rebelovať.“**

Zdroj: Wikipedia

PRÍLOHA 2

Henry David Thoreau Američan, ktorý bojoval za zrušenia otroctva

V 19. storočí zažívali Spojené štáty americké nebyvalý hospodársky rozmach, ktorý si vyžadoval neustále rozširovanie územia. To viedlo až ku konfliktu o hranice štátu Texas a následne vypukla Americko-mexická vojna, ktorej výsledkom bolo postúpenie rozsiahleho územia Mexika v prospech USA. V roku 1846 preto mladý esejista Thoreau odmietol zaplatiť daň aj napriek tomu, že mal na jej úhradu peniaze. Urobil tak na znak nesúhlasu s udržiavaním otroctva v USA a s účasťou jeho krajiny vo vojne, ktorú považoval za nespravodlivú snahu o expanziu otrokárskych plantáží.

Thoreau, básnik, esejista a filozof, žil v tom čase nezávislým životom vo vlastnoručne postavenej jednoizbovej chatke pri jazere Walden. Práve tu bol za svoj čin zatknutý, následne odsúdený a poslaný do väzenia. V cele však sedel iba jeden deň, pretože niekto (údajne jeho teta) uhradil daň namiesto neho.

Samotný Thoreauov čin nevyvoval v danej dobe žiadnu závažnejšiu odozvu spoločnosti. Táto skúsenosť ovplyvnila najmä samotného Thoreaua, ktorý potom napísal dnes už svetoznáme eseje, ako je napríklad Občianska neposlušnosť. Aj táto práca si však vyslúžila výraznejšie uznanie a našla svojich nasledovníkov až po jeho smrti. Počas života mal Thoreau, naopak, problém svoje diela publikovať, mal množstvo kritikov a nepriateľov.

Medzi jeho ďalšie vplyvné eseje, ktoré dodnes otvárajú názorové polemiky, patrí Obhajoba kapitána Johna Browna. V nej Thoreau obhajuje prepadnutie federálnej zbrojnice v Harpers Ferry, ktorého účelom bolo ukradnúť stotisíc pušiek, vyzbrojiť vzbúrených otrokov a vyvolať koordinované povstanie proti vláde USA. Niekoľkí historici prirovnávajú tento čin k jednému z prvých teroristických činov na území USA. Naopak, Thoreau tvrdošijne obhajoval morálny aspekt tohto činu. Odpor voči vtedajšej vláde bol podľa neho iba reakciou na bezprávie a otrokárstvo udržiavané násilím. Postavil sa preto za Johna Browna, ktorý povstanie viedol, a označil ho za jedného z najcharakternejších ľudí, o akom kedy počul:

„Jediná vláda, ktorú uznávam – a nezáleží na tom, ako málo ľudí stojí v jej čele a akú nepočetnú má armádu –, je tá, ktorá v krajine nastolí spravodlivosť. Nikdy však neuznám takú, ktorá nastolí bezprávie. Čo si máme myslieť o vláde, pre ktorú sú všetci v pravde statoční a odvážni ľudia v krajine nepriateľmi, stojacími medzi ňou a tými, ktorých utláča? Je to vláda, ktorá predstiera, že je kresťanská, a pritom každý deň ukrižuje milión Kristov!“

Otroctvo bolo v USA oficiálne zrušené až v roku 1865, tri roky po Thoreauovej smrti.

Zdroje:

EDITORS OF ENCYCLOPAEDIA BRITANNICA. Henry David Thoreau: American writer. *Encyclopedia Britannica*. [cit. 2020-08-23]. Dostupné na: <https://www.britannica.com/biography/Henry-David-Thoreau>.

THOREAU, Henry David. *Občianska neposlušnosť a jiné eseje*. Praha: Paseka, 2014. ISBN 978-80-7432-340-9.

THOREAU, Henry David. *A Plea for Captain John Brown*. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2017. ISBN: 197641220X.

Greta Thunberg

Školáčka, ktorá podnietila najväčšie klimatické štrajky v histórii

Toto pätnásťročné dievča bolo – podobne ako ďalší ľudia vo Švédsku – zhrzené z rozsiahlych požiarov, ktoré krajinu zasiahli počas najhorúcejšieho leta za posledných 262 rokov. Napísala preto esej o klimatickej zmene do súťaže v lokálnych novinách a vyhrala. Aj keď sa o klimatickej kríze vie už roky a vedecká komunita bije na poplach, nepovažovala Greta reakciu spoločnosti za dostatočnú. V auguste 2018 preto zahájila školský štrajk za klímu a sadla si s transparentom pred švédsky parlament.

„Prečo by som mala študovať pre budúcnosť, ktorá už čoskoro nemusí byť, keď nikto nerobí nič preto, aby ju zachránil? Aký zmysel má učiť sa fakty, keď najdôležitejšie fakty evidentne nič neznamenajú pre našu spoločnosť?“ pýtala sa.

Greta chodila k parlamentu každý deň. Žiadala, aby švédská vláda dodržiavala záväzky takzvanej Parížskej dohody a znížila produkciu skleníkových plynov. Gretin protest v čase švédskych parlamentných volieb vyvolal celosvetový ohlas a postupne sa k nej pridali študenti a študentky v rôznych krajinách. Každý piatok odmietli ísť do školy a protestovali proti miestnym vládam a podnikom, ktoré napriek výstrahám odbornej verejnosti nekonajú dostatočne rýchlo a nemenia politiky tak, aby by bolo ľudstvo schopné zmierniť následky klimatickej krízy. Protestné akcie vyvrcholili doteraz najväčšími koordinovanými globálnymi štrajkami na svete. Zúčastnili sa ich milióny bežných ľudí, ktorí vyzývali k okamžitej klimatickej akcii.

Z Greta Thunberg sa stal symbol boja za klimatickú spravodlivosť, aj keď sa ním stať nikdy nechcela. Vo svojich vystúpeniach kritizuje svetových lídrov a líderky za to, že ju spolu s ďalšími mladými ľuďmi pozývajú na rôzne významné fóra, aby sa s nimi odfoťili alebo ich pochválili za statočnosť namiesto toho, aby sa pričínili o potrebné zmeny. Niektorí ľudia preto Gretu nenávidia, robia si posmech z Aspergerovho syndrómu, ktorým sa od nich odlišuje, a za kampaňou vidia zelené sprisahanie. Ozývajú sa aj hlasy, že Gretiným pričinením sa téma klimatickej krízy stala len ďalším marketingovým produktom a mnohých obrátila proti žiadanej zmene.

Napríklad ruský prezident Vladimir Putin sa o Greta vyjadril ako o zle informovanom dievčati, ktoré dospeli zneužívajú na dosiahnutie vlastných cieľov. Český prezident Miloš Zeman ju zas označil za hysterku. Po Gretinom prejave na pôde OSN ju chcel zosmiešniť aj americký prezident Donald Trump: „Pôsobí ako veľmi šťastné mladé dievča, ktoré sa teší na svetlú a krásnu budúcnosť. Je to také milé!“ napísal na Twitteri.

Z klimatickej krízy sa nepochybne stala celosvetová téma. Podľa odbornej komunity aj informovanej časti verejnosti však k potrebným zmenám nedochádza a situácia sa neustále zhoršuje. Greta Thunberg sa nedávno vrátila do školy a ďalej študuje. Za svoje úsilie bola nominovaná na Nobelovu cenu za mier, získala Cenu za správny život a mnohé ďalšie ocenenia po celom svete. Z finančných odmien, ktoré v rámci ocenení dostáva, podporuje cez svoju transparentnú nadáciu klimatické aktivity po celom svete a vyzýva k akciám občianskej neposlušnosti.

Zdroje:

BRYSON TAYLOR, Derrick. *Trump Mocks Greta Thunberg on Twitter, and She Jabs Back*. *The New York Times*. 2019. [cit. 2020-08-27]. Dostupné na: <https://www.nytimes.com/2019/12/12/us/politics/greta-thunberg-trump.html>.

EDITORS OF ENCYCLOPAEDIA BRITANNICA. 2020. *Greta Thunberg: Swedish activist*. *Encyclopedia Britannica*. [cit. 2020-08-27]. Dostupné na: <https://www.britannica.com/biography/Greta-Thunberg>.

EDITORS OF BBC. *Greta Thunberg: Who is she and what does she want?*. *BBC*. (nedatované). [cit. 2020-08-27]. Dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-europe-49918719>.

EDITORS OF BBC. *Vladimir Putin criticises Greta Thunberg's UN speech on climate change*. *BBC*. 2019. [cit. 2020-08-27]. Dostupné na: <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-49922779>.

THUNBERG, Greta. *Speech to UN secretary-general António Guterres*. *Medium*. 2019. [cit. 2020-08-27]. Dostupné na: <https://medium.com/wedonthavetime/greta-thunberg-speech-to-un-secretary-general-ant%C3%B3nio-guterres-362175826548>.

ZÁZVORKA, Jan. *Klimatická konferencia je mediálna bublina, uvedl Zeman. Greta posílá do školy*. *iDNES.cz*. 2019. [cit. 2020-08-27]. Dostupné na: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/zeman-klima-demonstrace-greta.A190926_210026_domaci_zaz.

Emily Wilding Davison

Bojovníčka za rovnoprávnosť žien, ktorá používala aj radikálne metódy protestu

Emily Davison bola feministka, kresťanka a socialistka, ktorá žila v období, keď vo Veľkej Británii (podobne ako vo väčšine štátov sveta) nemali ženy rovnaké práva ako muži. Patriarchálne založená spoločnosť im prisúdila miesto, kde sa mohli v rámci spoločenského rebríčku pohybovať. Na začiatku dvadsiateho storočia sa však britské ženy začali organizovať a spustili masovú kampaň za volebné právo, ktoré sa stalo symbolicky prvou požiadavkou smerom k dosiahnutiu rovnoprávnosti.

Politická aktivistka Emmeline Pankhurst založila v roku 1903 Ženskú sociálnu a politickú úniu, ktorej členky sa neskôr stali známymi ako sufražetky. Tie už unavovalo spisovať hromady listov a petícií, ktoré napokon kompetentní ignorovali, a preto sa ich krédom stalo: „Skutky, nie slová.“ V roku 1906 sa k únii pridala aj 34-ročná Emily Davison, ktorá sa pomerne rýchlo zradikalizovala.

Raz podvečer v roku 1909 sa spolu s menšou skupinou sufražetiek vydala odovzdať list zástupcovi Dolnej snemovne britského parlamentu Herbertovi Asquithovi, hoci sa s nimi odmietol stretnúť a vypočuť si ich požiadavky. V sprievode spevu, dychovej hudby a vlajky s trikolórou prišli až k bráne, kde ich čakala polícia. Jedna zo žien sa zaplietla medzi policajné kone a zlomili jej dáždnik. Ďalšia sufražetka preto pristojujúceho strážnika udrela svojím dáždnikom po hlave, iní policajti prišli v ťahanici o prilby. Ženy zatkli a poslali do väzenia na jeden až tri mesiace. To bolo prvýkrát, čo skončila Emily Davison v cele, nie však naposledy.

Radikálnejšie skupiny sufražetiek zapalovali poštové schránky, inzultovali politikov, rozbíjali výklady kameňmi a útočili na symboly monarchie a útlaku. Častokrát sa dostávali do stretu s políciou, ktorá ich bila a sexuálne napádala. Ony na policajtov útočili taktiež.

V tom istom roku bola Davison zatknutá hneď niekoľkokrát za hádzanie kameňov do okien politických inštitúcií či do kočov popredných politikov. Odsúdili ju na mesiace ťažkých prác v Strangewayskom väzení. Podobne ako iné sufražetky aj ona odmietla nosiť väzenské šaty a dožadovala sa, aby bola uznaná ako politická väzenkyňa. Častou formou protestu vo väzení bolo držanie hladovky, na ktorú stráže reagovali brutalitou. V policajnej zložke Emily Davison bola uvedená poznámka „zlá“. Hladovku držala niekoľkokrát a väzenskí dozorcovia ju krmili nasilu. Emily Davison sa tak počas jedného pobytu vo väzení v roku 1912 odhodlala k zúfalému činu a vyskočila z väzenského balkóna. Ako sa neskôr vyjadrila, urobila to v nádeji, že jej tragédia by pomohla zachrániť iné ženy trýznené väzenským systémom.

Podobné skúsenosti viedli k tomu, že sa Emily Davison i mnohé ďalšie sufražetky ešte väčšmi radikalizovali. Útoky na symboly a predstaviteľov britskej monarchie sa stupňovali, dochádzalo k ďalšiemu zatýkaniu aj hladovkám. V roku 1913 sa Emily Davison vydala na slávnostné dostihy. Kúpila si spiatočný lístok a do kabáta schovala typické vlajky sufražetiek. Počas dostihov vošla do dráhy, kde do nej vrazil kôň kráľa Juraja V. Dodnes nie je úplne jasné, čo bolo jej cieľom. Niektoré teórie hovoria o politicky motivovanej samovražde, iné zas o nehode počas toho, ako chcela na kráľovho koňa manifestačne pripnúť symbol ženského boja za rovnoprávnosť. Smrť Emily Davison natočili dobové kamery a vyvolala veľkú odozvu. Za jej rakvou pochodovalo ulicami Londýna vyše päťtisíc žien. Päť rokov po jej smrti bolo volebné právo vo Veľkej Británii najskôr priznané ženám vo veku nad 30 rokov. Až v roku 1928 bolo umožnené voľiť všetkým ženám starším ako 21 rokov.

Hnutie žien nikdy nikoho nezavraždilo a apelovalo na svoje členky, aby sa vyhýbali možnému ohrozeniu životov. Akcie sufražetiek však dodnes vyvolávajú názorové polemiky a niektorí historici ich dokonca označujú za terorizmus.

Zdroje:

ATKINSON, Diane. *That malignant Suffragette: remembering Emily Davison*. Museum of London. 2018. [cit. 2020-08-27]. Dostupné na: <https://www.museumoflondon.org.uk/discover/malignant-suffragette-remembering-emily-wilding-davison>.

RIDDEL, Fern. *Suffragettes, violence and militancy*. British Library. 2018. [cit. 2020-08-24]. Dostupné na: <https://www.bl.uk/votes-for-women/articles/suffragettes-violence-and-militancy>.

KUIPER, Kathleen. *Emily Davidson: British activist*. Encyclopedia Britannica. 2020. [cit. 2020-08-24]. Dostupné na: <https://www.britannica.com/biography/Emily-Davison>.

John Lewis

Chudobný chlapec z vidieka, ktorý sa stal lídrom boja za ľudské práva

John Lewis sa narodil v chudobnej afroamerickej vidieckej rodine ako tretie z desiatich detí. Od malička vyrastal a pracoval na hydinovej farme, kde do istého veku vôbec nestretol belocha. Počas dospievania sa stretával s rôznymi prejavmi rasizmu a rasovej segregácie. Na ulici, v knižnici, v parku, na toaletách. Z rasových dôvodov ho dokonca neprijali na univerzitu, o čom napísal list už vtedy známemu aktivistovi za rovnoprávnosť Martinovi Lutherovi Kingovi. Utiahnutý chlapec sa napokon začal vzdelávať na škole určenej pre černochoch a takmer okamžite sa pridal k študentskému hnutiu bojujúcemu proti segregácii.

Lewis bol prvýkrát zatknutý počas takzvaného sit-in protestu v roku 1960. Vtedy sa spolu s ďalšími študentmi a študentkami vydali do reštaurácie Woolworth v Greensboro v Severnej Karolíne a sadli si k obedovému pultu vyhradenému „iba pre bielych“. Podľa očakávania ich zamestnanci nechceli obslúžiť, odmietli však odísť. Zostali tam sedieť až do zatvorenia a na druhý deň sa vrátili v ešte väčšom počte. O niekoľko dní neskôr Lewisa spolu s ďalšími demonštrantmi zbili nahnevaní bieli zákazníci, ktorí sa ich pokúsili zhodiť zo sedadiel. Privolaná polícia demonštrantov zatkla a útočníkov nechala odísť. Toto bolo prvé zatknutie 20-ročného Lewisa.

Podobné druhy protestov sa rozšírili po celej krajine. Lewis bol jedným z trinástich pôvodných Jazdcov slobody, ako sa nazývali aktivisti a aktivistky, ktorí cestovali dlhými medzištátnymi autobusovými linkami a zámerne si sadali na miesta vyhradené pre bielych. Iba päť dní po prvej ceste sa Lewis pokúsil vstúpiť do „bielej“ čakárne v Južnej Karolíne, keď ho zbila skupina nahnevaných belochov. V máji 1960 podpálil dav v Annistone v Alabame autobus, v ktorom cestovali deväť jazdci slobody a následne ich zbili. Útoky pokračovali v Birminghame, kde mestský policajný komisár zatkol Lewisa a jeho spolujazdcov, odviezol ich do odľahlej oblasti neďaleko hraníc s Tennessee, kde operoval známy Ku-Klux-Klan, a nechal ich tam. Neskôr ich polícia zatkla opäť v Jacksone v Mississippi a poslala ich na farmu Parchman. V štátnej väznici známej svojou brutalitou ich strážcovia zbili a prinútili ich pracovať bez nároku na mzdu na obrovskej farme.

Tieto udalosti vyvolali celospoločenskú odozvu. Na jeseň 1960 vydala vláda nariadenie, aby medzištátne autobusové služby integrovali svoje sedadlá a terminály. Lewisova práca sa tým však neskončila, zohral významnú úlohu v Hnutí za občianske práva. V roku 1963 sa už ako predseda Študentského nenásilného koordináčného výboru stal najmladším rečníkom na masovom proteste známom ako Pochod na Washington. Práve počas neho predniesol svoju slávnu reč „I have a dream...“ aj Martin Luther King.

Napriek tomu, že vláda následne prijala zákon o občianskych právach, ktorý oficiálne ukončoval segregáciu, dochádzalo aj naďalej k neprávostiam a Lewis spolu s ďalšími pokračovali v nenásilných protestných aktivitách. V rokoch 1960 až 1966 bol mnohokrát zbitý a zatknutý vyše štyridsaťkrát. Pokračoval však v politickej dráhe a neskôr ho zvolili za člena Snemovne reprezentantov.

John Lewis zomrel v roku 2020. Do konca života veril v princípy nenásilia a zasadzoval sa za občianske práva a slobody pre všetkých bez rozdielu.

Zdroje:

LEWIS, John, D'ORSO, Michael. *Walking with the Wind: A Memoir of the Movement*. Harvest Books, 1999. ISBN: 0156007088.

LITTLE, Becky. *Good Trouble: How John Lewis and Other Civil Rights Crusaders Expected Arrests*. History, 2020. [cit. 2020-08-29]. Dostupné na: <https://www.history.com/news/john-lewis-civil-rights-arrests>.

WALLENFELDT, Jeff. *John Lewis: American civil rights leader and politician*. Encyclopedia Britannica, 2020. [cit. 2020-08-29]. Dostupné na: <https://www.britannica.com/biography/John-Lewis-American-civil-rights-leader-and-politician>.

Doplňujúce informácie k témam filmu

Napriek tomu, že konflikt medzi vynucovaním poslušnosti a prejavmi neposlušnosti sprevádza ľudstvo od samotného ustanovenia politiky, pojem občianska neposlušnosť sa v politickom slovníku objavil pomerne neskoro. Prvé teoretické kontúry dal tomuto pojmu až americký filozof Henry David Thoreau, ktorý v roku 1846 odmietol zaplatiť takzvanú daň z hlavy. Chcel tým vyjadriť nesúhlas s vedením vojny proti Mexiku a s úlohou štátu pri udržiavaní otroctva.

Hnutie sufražetiek, Bostonské pitie čaju, odpor voči kolonializmu vedený Gándhím, protesty proti vojne vo Vietname, boj za rovnoprávnosť černošského obyvateľstva v USA, hnutie Occupy Wall Street či blokády infraštruktúr fosílného priemyslu (ako napríklad Ende Gelände v Nemecku) – tieto a mnohé ďalšie príklady historických udalostí spája prejav neposlušnosti voči ustanoveným spoločenským pravidlám a zákonom. Každý z nich sa opiera o predpoklad, že nie všetko, čo je legálne, je aj legitímne, a naopak.

Treba poznamenať, že neexistuje jednotná definícia občianskej neposlušnosti. Jej význam sa mení a jej znaky nie sú zakotvené raz a navždy. Otázkou, ako neposlušnosť uchopiť v jej politickom význame, sa v posledných desaťročiach zaoberali mnohí politickí filozofi a filozofky ako Hannah Arendt, John Rawls, Michel Foucault, Noam Chomsky, Erich Fromm a ďalší. Pre niektorých ľudí je občianska neposlušnosť nástrojom, pomocou ktorého môžu upriamiť mediálnu pozornosť na istý spoločenský problém a dosiahnuť zmenu konkrétneho zákona. Pre iných je, naopak, východiskom politickej praxe, pričom ich cieľom nie je napadnutie konkrétnej normy či zákona, ale zmena samotných pravidiel politického zápasu.

Napriek tomu, že sa tieto prístupy líšia podľa toho, či vychádzajú z liberálnej, alebo radikálnej tradície myslenia, vieme určiť základné charakteristické znaky neposlušnosti, ktoré takéto správanie legitimizujú a pomáhajú naň nazerať ako na závažný prejav politického konania.

Čím sa občianska neposlušnosť líši od bežného protestu?

Zatiaľ čo demonštrácie a verejné zhromaždenia sú ohlásené príslušným miestnym úradom či ďalším inštitúciám, princípom občianskej neposlušnosti je v mnohých prípadoch to, že aktivisti a aktivistky vedome porušujú zákon, resp. lavírujú na jeho hranici.

Americký filozof John Rawls napríklad občiansku neposlušnosť definuje ako „verejné, nenásilné a uvedomelé, ale politicky protizákonné konanie, ktoré sa obvykle deje so zámerom vyvolať nejakú zmenu zákonov alebo vládnej politiky“ (Rawls, 1995, s. 217).

Dôležitým aspektom je, že vo väčšine prípadov charakterizuje **občiansku neposlušnosť** kolektívna, a nie individuálna aktivita. Aj preto nemecko-americká filozofka Hannah Arendt považuje Thoreauov čin za nesmierne dôležitý, označuje ho však za **odmietnutie poslušnosti z dôvodu svedomia** (Arendt, 1972, s. 58 – 68). Podľa nej ide skôr o výhradu svedomia, kedy sa človek dopúšťa neposlušného konania, pretože s nejakým pravidlom vnútorne nesúhlasí. Jeho cieľom je však skôr vyhnúť sa mu, než vyvolať spoločenskú mobilizáciu.

Naopak, v prípade občianskej neposlušnosti ide o to, vykonať politickú akciu s rovnako zmýšľajúcimi ľuďmi a prísť do priameho stretu s autoritou, pričom cieľom je dosiahnuť zmenu daného pravidla. Aj v prípadoch Johna Lewisa, Emily Davison, Rosy Parks a mnohých iných sa väčšinou zabúda na to, že ich činy neboli individuálnymi hrdinstvami, ale záviseli od nevyhnutnej organizácie a solidarity ďalších rovnako presvedčených ľudí, ktorí tvorili hnutie praktizujúce občiansku neposlušnosť.

Ďalším dôležitým znakom občianskej neposlušnosti je to, že ide o vedomú a cielenú aktivitu, vedenú a ospravedl-

ňovanú samotnými politickými princípmi. To, že napríklad desať ľudí prejde autom na červenú, čím spácha priestupok, nie je samo o sebe občianskou neposlušnosťou. Tá musí byť vždy adekvátne odôvodnená. S tým súvisia ďalšie charakteristiky liberálneho prístupu k neposlušnosti, ktoré popisuje už spomínaný John Rawls (Rawls, 1995, s. 216):

- Po prvé, je to adekvátnosť občianskej neposlušnosti voči nespravodlivosti, na ktorú chce upozorniť. To znamená, že toto konanie by sa malo zameriavať iba na závažné porušenia princípu spravodlivosti, ako napríklad porušenie princípu rovnakej slobody pre všetkých či princípu rovnosti príležitostí.
- Občianska neposlušnosť je poslednou možnosťou po vyčerpaní všetkých ostatných legálnych foriem prejavu nesúhlasu.
- Aktéri, ktorí pristúpia k občianskej neposlušnosti, by mali dobrovoľne prijať sankciu za svoj čin. To má zdôrazniť morálnu hodnotu vedome spáchaného protiprávneho skutku, ktorý nebol vykonaný vo vlastný prospech, ale vo všeobecnom záujme.
- Občianska neposlušnosť je verejným nenásilným aktom, čím dochádza k morálnemu ospravedlneniu činu, a zároveň sa bráni ohrozeniu ústavného poriadku. Tým sa vymedzuje od militantného disentu.

Princípom občianskej neposlušnosti z pohľadu liberálnej tradície nie je spochybnenie ústavného poriadku ako takého, naopak, vykonáva stabilizačnú funkciu. Jej hlavným účelom je postaviť sa konkrétnemu zákonu, ktorý aktéri a aktérky považujú za zlý a nespravodlivý s cieľom jeho zmeny, resp. dosiahnutia nápravy inštitúcie, ktorá sa vzdialila svojmu účelu.

Ako sa občianska neposlušnosť líši od iného protizákonného konania?

Podľa Rawlsa je občianska neposlušnosť možná iba v rámci demokratických usporiadaní, prípadne v podmienkach „takmer spravodlivých režimov“, ako ich sám nazýva. Jeho prístup má však viaceré nedostatky. Filozofi a filozofky vychádzajúci z radikálnych tradícií myslenia namietajú napríklad proti dobrovoľnosti prijatia trestu za občiansku neposlušnosť. Upozorňujú na paradoxnosť situácie, keď skupina ľudí poruší zákon, ktorý považuje za nespravodlivý, no následne sa mu dobrovoľne podvolí. Pýtajú sa, ako môžu prijať trest, ak je samotný právny systém neprimeraný či nespôsobilý na nápravu daných sťažností.

Čo ak stojí proti sebe obyvateľstvo Nigérie, ktoré bráni svoje životné prostredie, a ropná firma s bezpečnostnými zložkami, právnikmi a neúmerne väčšími finančnými zdrojmi? Možno aj v takomto prípade očakávať, že by bol súdny proces spravodlivý? Nejde pritom iba o príklady z minulosti. Mnohé legislatívy v krajinách Európy nie sú ani dnes schopné rozoznať občiansku neposlušnosť od protidemokratických foriem disentu a považujú občianskych aktivistov za extrémistov.

Mali by aktivisti a aktivistky prijať trest?

Čo je to násilie? Nie je jednoduché určiť, čo je násilie, resp. kedy je prípustné a kedy nie. Poznáme totiž fyzické, štruktúrne, symbolické, objektívne, subjektívne či **obránné násilie**. Niektorí historici považujú čin Johna Browna (pozri Thoreauov príbeh v prílohe 2) za terorizmus, iní tvrdia, že je nepoctivé označovať dobové historické udalosti politickými pojmami súčasnosti. Z určitého uhlu pohľadu však existuje rozdiel medzi násilím, ktorého cieľom je produkcia útlaku, a obranným násilím. Rovnako ako spoločenský systém, ktorý v danej dobe podporoval otroctvo, nemôžeme nazvať rawlsovským „takmer spravodlivým režimom“.

Problematikou obranného násillia sa zaoberá radikálna filozofická tradícia, ktorá zaň nepovažuje iba priamu sebaobranu, ale aj aktívnu obranu kolektívnych slobôd. Použitie obranného násillia je nevyhnutné podriať emancipačnému zápasu a princípom demokracie, ktoré ho odlišujú od teroristickej akcie. Táto téma je však zložitejšia a dozaista by sa k nej našli rôznorodé až protichodné stanoviská.

Aké formy občianskej neposlušnosti máme k dispozícii?

Pojem neposlušnosť môže sám o sebe evokovať iba vyjadrenie nesúhlasu alebo odporu. V mnohých prípadoch je však neposlušnosť zviazaná s vytváraním konkrétnych protipatrení. V súvislosti s občianskou neposlušnosťou sa môžeme často stretnúť s pojmom **priama akcia**. Nedávno zosnulý americký antropológ David Graeber ho opísal približne takto (Graeber 2009, s. 208):

Predstavme si, že miestna vláda v nejakej dedine predá jediný zdroj pitnej vody do súkromného vlastníctva a dlhodobo odmieta problém riešiť. Argumentuje, že si obyvatelia môžu dovtedy spoločnú vodu od nového majiteľa kúpiť. Štandardným postupom by bolo obrátiť sa na miestne inštitúcie, napríklad prostredníctvom žiadosti adresovanej starostovi, napísania otvoreného listu, zorganizovania petície a tak ďalej.

Priama akcia znamená, že sa ľudia tomuto postupu vyhnú, pretože sa nemôžu spoliehať na danú inštitúciu a chcú získať moc nad okolnosťami svojich životov. Novú studňu si bez povolenia vykopú na obecnom (verejnom) pozemku sami. Dôležitým aspektom je, že daná akcia sa nekoná v zisťný prospech jednotlivca či istej partikulárnej skupiny, ale je prospešná pre všetkých, ktorí potrebujú prístup k pitnej vode. Druhým dôležitým aspektom je, že neposlušnosť v tomto prípade nie je iba vyjadrením odporu voči konkrétnej inštitúcii, ale je sprevádzaná sociálnou solidaritou.

Diskutujte o konkrétnom príklade: Požiadajte žiakov a žiačky, aby si predstavili, že žijú v dedine, kde nie je prístup k pitnej vode a zodpovedné inštitúcie odmietajú problém riešiť. Rozdeľte ich do troch skupín a nechajte ich vymyslieť, ako by v danej situácii postupovali. Diskutujte o tom, či sú jednotlivé riešenie účinné, aké majú výhody a nedostatky. Ako odlišíme občiansku neposlušnosť od bežných foriem

vyjadrenia nesúhlasu? Aké formy občianskej neposlušnosti máme k dispozícii? Sú dostatočne silné? V čom môže byť občianska neposlušnosť úspešnejšia? Cieľom aktivity je podnietiť občiansku angažovanosť mladej generácie.

Zdroje:

ARENDETT, Hannah. *Crises of the Republic: Lying in politics; Civil disobedience; On violence; Thoughts on politics and revolution*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1972. ISBN 978-0-15-623200-5.

FISHER, Lucy. *Emily Wilding Davison: The Martyr Suffragette*. Biteback Publishing, 2019. ISBN: 1785904124.

GRAEBER, David. *Direct Action: An Ethnography*. Baltimore: AK Press, 2009. ISBN: 1849350353.

NOVÁK, Arnošt. 2013. Česká environmentální přímá akce v mezinárodním kontextu. *Mezinárodní vztahy*. 2013. 48 (3), 81-103 [cit. 2020-08-29]. Praha: Ústav mezinárodních vztahů. ISSN 0323-1844. Dostupné na: <https://pdfs.semanticscholar.org/f25f/88c9479a34558e0dccc7edcfb03e3050c7369.pdf>.

RAWLS, John. *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN: 80-85605-89-9.

SCOTINI, Marco. *Neposlušnost. Atlas transformace*. 2008. [cit. 2020-08-24]. Dostupné na: <http://www.monumenttotransformation.org/atlastransformace/html/n/neposlusnost/neposlusnost.htm>.

ZINN, Howard. *The Zinn Reader: Writings on disobedience and democracy*. New York: Seven stories press, 1997. ISBN: 1888363541.

METODICKÉ MATERIÁLY

PRE UČITEĽOV A UČITEĽKY
K DOKUMENTÁRNYM FILMOM

Človek v ohrození, n. o.
Bratislava, 2020

Autori: Adam Hrapko, Michaela Mozolová

Odborní editori: Lenka Putalová, Lukáš Osvald, Robert Mihály

Jazyková úprava: Zuzana Límová

Grafická úprava: Miroslav Lukačovič

Elektronická verzia dostupná na <https://globalnevzdelavanie.sk/kategoria/kniznica/>

Realizované s finančnou podporou Ministerstva spravodlivosti SR v rámci dotačného programu na presadzovanie, podporu a ochranu ľudských práv a slobôd a na predchádzanie všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolericie. Za obsah tohto dokumentu výlučne zodpovedá Človek v ohrození, n. o.

Táto publikácia bola vytvorená s finančnou podporou Európskej únie. Za jej obsah je výhradne zodpovedná organizácia Človek v ohrození n.o., pričom nemusí nutne reprezentovať pohľad Európskej únie.